

dossier

Verhalen

DE RODE DRAAD IN ONS LEVEN

INHOUD

- 2 “Verhalen inspireren”
Interview met Jens Pas
- 6 Sprookjes ontmaskerd
Interview met Vanessa Joosen
- 8 “Door boeken te lezen word je een vollediger mens”
Interview met Eva Devos en Tania Van Acker
- 10 “Een verhaal moet zo authentiek mogelijk zijn”
Welke verhalen kruipen onder ons vel?
- 14 “We zijn gemaakt om te geloven”
Ruben Mersch over de (misleidende) macht van verhalen
- 18 Ouderen hebben grote behoefte om hun levensverhaal te vertellen
Interview met Jaimie Derwulf en Nicolas Vermoortele
- 20 Levensverhalen helpen bij zingeving en rouw
Op verhaal komen: cruciaal in de vrijzinnig humanistische praktijk

UITNEEM-
BARE
KATERN
24 pagina's

Verhalen inspireren

Interview met Jens Pas

Jens Pas

Informatie in de vorm van een verhaal komt binnen via je buik en via je hart. Je kan er makkelijker naar luisteren en het beter onthouden. Een voorbeeld geven of een anekdote vertellen om een stukje theorie te helpen verteren, werkt. Jens Pas is verhalenverteller en -schrijver. Na zijn ingenieursopleiding ging hij lesgeven en herontdekte hij zijn voorliefde voor de beeldende taal, het vertellen van verhalen. Ondertussen is hij directeur van Gent BC, een organisatie die innovatie in de Gentse regio moet stimuleren. Ook daar blijft hij verhalen inzetten. Waarom? “Overdracht van informatie is rationeel. Een verhaal heeft een artistieke invalshoek. Het is veel meer dan een format om te schrijven. Een verhaal is een communicatiemiddel dat mensen raakt.”

Melina Clijsters

Verhalen, dat is een bezoekje brengen aan Bokrijk: leuk in de vrije tijd, maar het wordt niet meer serieus genomen.

Waarom zijn verhalen volgens jou belangrijk?

Verhalen zijn een manier om subjectiviteit naar waarde te schatten. Als je communiceert, breng je informatie over op twee manieren: rationeel en emotioneel. Die twee componenten staan niet per se tegenover elkaar, maar het is ook niet zo dat emotionele informatie een onduidelijke vorm is van rationele informatie. Het heeft te maken met objectiviteit en subjectiviteit, twee begrippen die elkaar in evenwicht houden. Objectief is een afspraak, een referentiekader: we noemen dit een kast en dat een stoel. Subjectief is een waardering. De info komt uit het subject. Het zit in jou om iets te appreciëren en het zit in mij. Verhalen zijn een manier om aan informatieoverdracht te doen in de subjectieve sfeer. Ook het subjectieve is zeer waardevol om met elkaar te delen.

Waarom zijn verhalen minder aanwezig?

We denken heel vaak dat objectiviteit de sleutel is tot succes. Voor een groot deel terecht. Het feit dat we kunnen meten en weten, heeft wetenschap voortgebracht, heeft gemaakt dat we tachtig jaar kunnen worden. Vroeger zag je soms mensen een

auto in gang duwen. Dat zie je hier vandaag niet meer. Industrie was vroeger een ambacht. Door onderzoek naar efficiëntie, kwaliteit en optimalisatie werkt vandaag alles beter. Jouw pen, bijvoorbeeld, lekt niet. Dat bevestigt dat objectiviteit goed is.

Als gevolg daarvan is subjectiviteit, vooral in onze westerse samenleving, iets voor aan de keukentafel geworden. Verdrietig mag je thuis zijn, maar niet op de werkvloer. Daar moet je presteren en de norm halen, doen wat gedaan moet worden. Terwijl ik, en ik ben niet alleen, er meer van overtuigd ben dat we subjectiviteit een evenwaardige plaats moeten geven naast objectiviteit. Die achteruitgang van subjectiviteit is voor mij de grootste reden waarom ook verhalen achteruitgegaan zijn. Verhalen, dat is een bezoekje brengen aan Bokrijk: leuk in de vrije tijd, maar het wordt niet meer serieus genomen. Verhalen zijn ondergewaardeerd, onderbelicht. Je vindt ze in theater, muziek, liedjes... Maar dit wordt in de categorie 'entertainment' gestoken. Terwijl verhalen ook een maatschappelijk relevante plaats hebben. Ze zijn een bouwsteen van de samenleving eerder dan het decor waar de samenleving in gebouwd wordt.

Wat doen verhalen dan volgens jou?

Ze raken de mensen. Of je nu een zeer rationeel denkend iemand bent of een creatieveling, verhalen vertellen iets dat niet via je hoofd binnenkomt, maar via je buik en je hart. Je hoofd heb je nodig om woorden te kunnen herkennen, maar wat er verteld wordt komt op een andere manier binnen. Ik vergelijk het graag met muziek. Je kan noten lezen. Dat is een objectieve manier om iets over een muziekstuk te leren, het is in principe rationele informatie. Maar je kan ook naar muziek luisteren en dan ontroerd zijn. Het is hetzelfde liedje maar het bereikt je op een andere manier. En dat is een beetje hetzelfde met verhalen.

Wat maakt dat mensen graag verhalen vertellen en ze graag blijven horen?

Waarom luister je naar een liedje? Je wil toch geraakt worden. Je wil bewogen worden. Kijk naar de info op tv. Het aanbod gaat van droge feiten in het nieuws via reportages tot echte sappige reality-tv. Er is veel belangstelling voor de verhalen in deze programma's. Verhalen kunnen mensen immers sterk inspireren en positief beïnvloeden, aanzetten tot het nemen van een nieuwe stap in hun leven, of gewoonweg in spanning houden en nieuwsgie-

“

Verhalen zijn een bouwsteen van de samenleving.

”

righeid opwekken. Soms kunnen ze ook troosten of geruststellen.

Zie je hierin een verschil tussen fictie en non-fictie?

Op zich is de definitie al het verschil. Non-fictie is iets zeggen dat bestaat en fictie is iets zeggen dat niet bestaat. Fictieve verhalen kunnen even waardevol zijn. Toon Hermans, één van mijn inspiratiebronnen, was een meester in het brengen van fictie als zijnde non-fictie. In elke sketch had hij het wel over een of andere nonkel of tante, maar die bestonden niet echt. Hij zorgde hiermee dat er een herkenningspunt was voor het publiek. Hij gaf de mensen in de zaal hiermee het gevoel dat ze allemaal deel uitmaakten van één grote familie. Moesten die mensen waar hij het over had echt zijn, kon hij nooit zo openlijk spreken over de kromme neus van tante Jo. Of tante Jo nu wel of niet echt bestond, doet er niet toe. Het gaat om het gevoel dat hij creëerde.

Wanneer gebruik jij verhalen?

Overall. Ik ben bijvoorbeeld op zakenreis geweest naar Noorwegen voor de stad Gent en de universiteit en nam daar deel aan een congres. Zoals het hoort, heb ik hierover een verslag gemaakt. Maar geen typisch droog verslag, ik schreef een zeer verhalend dagboek met tekeningen erbij. Achteraf kreeg ik dan van de ambtenaren te horen: “We hebben het gelezen”, alsof dat niet logisch was, “en we vonden het leuk!” En daarbij hadden ze nog onthouden wat erin stond ook.

Heb je een verzameling favoriete verhalen die je vaak gebruikt?

Die evolueert. Soms val ik wel terug op een aantal basisprincipes. Een van mijn grote inspiratiebronnen is Zhuangzi, een Chinese filosoof, die heel veel beeldtaal en veel humor gebruikte. En dan met een sprong in de tijd naar het nu: Willem Vermandere en Toon Hermans. Toon Hermans is voor mij verschrikkelijk belangrijk. Ik heb me

voorgenomen, toen ik begon met schrijven, om me, net als hij, nooit honend uit te laten over anderen. Als ik een tekst geschreven heb, vraag ik me af: zou Toon Hermans het goed vinden zo?

Heb je in het schrijven van verhalen iets aan je wiskundige achtergrond?

Absoluut. Ook een verhaal heeft een structuur. Hoe zit een verhaal in elkaar? Hoe bouw je het op? Door mijn analytische bagage kan ik hier beter mee omgaan. Al zeg ik er meteen bij: er is geen recept voor. Ik heb heel veel schrik voor patronen of recepten, nog meer schrik heb ik voor cursussen ‘verhalen vertellen’. Het gevaar bestaat dan dat mensen denken dat ze een goed verhaal kunnen schrijven wanneer ze de geleerde sjablonen toepassen.

Wat moet er volgens jou gebeuren om verhalen weer op te waarderen?

Geloof in subjectiviteit. Het geloof in het belang van jou (*wijst*) als mens. Eerder dan

“Ik heb heel veel schrik voor patronen of recepten, nog meer schrik heb ik voor cursussen ‘verhalen vertellen’. Het gevaar bestaat dan dat mensen denken dat ze een goed verhaal kunnen schrijven wanneer ze de geleerde sjablonen toepassen.”

jou als productief zoogdier. Door het succes van de objectiviteit wordt van jou verwacht dat je op een efficiënte manier een tekst schrijft. En dan is dit al meteen een minder geslaagde poging, want jij moet een enorme afstand afleggen om dit interview af te nemen. Bekijken we de menselijke en subjectieve kant van de zaak, kunnen we zeggen: dit kan leiden tot een boeiende ontmoeting. Het is de moeite waard dat je mij hier treft in mijn omgeving en niet een kopie van mij ergens anders. In dat geval mag het aantal uren dat je moet rijden niet behoren tot de meetcriteria. Als we naar zo'n redeneringen zouden kunnen gaan, denk ik dat we een grote stap vooruit zijn.

Ont-moeting

Jens Pas is ook de initiatiefnemer van de Ont-moeting. De Ont-moeting is een huis aan de rand van de Vlaamse Ardennen waar kennis, kunst en natuur samenkomen. Je kan er vergaderen met je organisatie of vereniging, naar lezingen en tentoonstellingen komen om geïnspireerd te worden, deelnemen aan muzikale workshops of kunstenaars ontmoeten. Jens Pas en Elien Meerschaut zijn er gastheer en gastvrouw. De Ont-moeting dankt zijn naam aan een verhalenbundel die Jens in 2006 schreef. Jens schrijft nog steeds verhalen, deze worden gepubliceerd op de verhalenblog: www.jenspas.be/verhalen
Meer info? www.ont-moeting.be

Sprookjes ontmaskerd

Interview met
Vanessa Joosen

Vanessa Joosen

Leven sprookjes al lang en eindigden ze altijd al gelukkig? Vaak wel, zegt sprookjeskenner Vanessa Joosen, maar een gelukkig einde betekende vroeger wel iets héél anders. Vanessa Joosen is postdoctoraal onderzoeker en docent jeugdliteratuur aan de universiteiten van Antwerpen en Tilburg. Op haar bureau in de Prinsstraat haalt ze haar vertelstem boven.

Sarah Van Gaens

Het woord 'sprookje' komt van 'sproke', wat mondelinge vertelling betekent. Maar hoe kunnen we sprookjes herkennen?

De meest bekende sprookjes bij ons zijn toversprookjes. Magie is er vanzelfsprekend. Ze spelen zich af in een onbepaalde tijd en op een onbepaalde plaats: "Er was eens in een land hier ver vandaan..." In onze bekendste sprookjes worden vaak vaste getallen gebruikt: magie komt drie keer voor, groepen van personages zijn meestal met zeven of met twaalf. Je hebt in sommige sprookjes ook vaste formules zoals "Er was eens..." en "Ze leefden nog lang en gelukkig..." Maar sprookjes zijn een heel divers genre.

Hoe lang bestaan sprookjes al?

In de Griekse mythologie en Latijnse literatuur vind je al verhalen die sterk op onze sprookjes lijken. Toch zijn belangrijke elementen anders, omdat er goden meespelen bijvoorbeeld. Het motief van een vrouw die verliefd wordt op een beest waarna er een transformatie optreedt, is minstens terug te vinden in de Latijnse literatuur. De rest van het verhaal varieert echter heel sterk, bijvoorbeeld op welk dier ze verliefd wordt.

Er wordt nog steeds druk gedebatteerd over de oorsprong van het sprookje. De consensus onder verschillende wetenschappers is dat de meeste sprookjes

waarvan de onze afgeleid zijn, in de middeleeuwen ontstaan zijn als oraal genre. Vanaf de zestiende eeuw werden ze opgetekend. Omdat ze mondeling werden doorgegeven, moet je nooit proberen om de originele versie van een sprookje te zoeken. Marita de Sterck heeft in haar boek *Beest in bed* een aantal van de oudste geschreven sprookjes opgetekend die aan de basis liggen van onze sprookjes.

Hadden die sprookjes een onderliggende betekenis?

Iedereen is vrij om sprookjes te analyseren en er een diepere levensvisie in te vinden. Ik lees psychologische analyses vaak met een

korreltje zout, zeker als ze sterk in details treden. Die details veranderen immers vaak.

Volgens de meest voorkomende psychoanalyse van *De schone en het beest* gaat het sprookje over een vrouw die zich moet leren openstellen voor seks met een man. Dat is iets wat ze eerst als beestachtig ervaart maar eenmaal ze er zich aan overgeeft, kan ze verliefd worden en verandert die man in een mooie prins.

Hadden sprookjes vroeger ook al een gelukkig einde?

Ja, in veel gevallen wel. Maar wij interpreteren dat einde niet altijd als gelukkig. In een van de voorlopers van het verhaal van *Doomroosje - Zon, maan en Talia*, van de zeventiende-eeuwse Italiaanse schrijver Giambattista Basile - wordt de prinses al slapend bezwangerd door een jonge koning. Die koning is ook al getrouwd. Talia bevalt van een tweeling en wordt pas later wakker. De vrouw van de prins probeert tevergeefs van Talia en haar kinderen af te komen en uiteindelijk kan Talia samenleven met haar prins. De moraal van dit verhaal is: zelfs als je slaapt kunnen je gelukkige dingen overkomen, namelijk kinderen en een goede man. Voor ons werd Talia verkracht, maar Basile presenteert dat als een gelukkig einde.

De oudere versies van sprookjes zouden meer expliciete verwijzingen naar seks en geweld bevat hebben.

Dat klopt. Aanvankelijk werden die verhalen onder volwassenen verteld. Maar er werd toen nog geen strikt onderscheid gemaakt tussen kinderen en volwassenen, dus de kans is groot dat kinderen die verhalen ook hoorden.

Ook de eerste versies van de sprookjes van de Grimms zouden niet zeemzoet geweest zijn.

De Grimms hebben zeventien edities gemaakt van hun sprookjesboek, de *Kinder- und Hausmärchen*. De latere versies zijn inderdaad wat meer gekuist.

Had dat te maken met 'verkoopcijfers'?

Onder andere. Oorspronkelijk wilden de Grimms de volksverhalen van de vergetelheid redden. Daarvoor hadden ze een - in hun ogen - wetenschappelijke methode ontwikkeld. Ze verzamelden verschillende versies van een verhaal en mengden die tot één verhaal. Ze pasten hun versie dus aan wanneer ze nieuwe verhalen vonden. Maar ze hielden ook rekening met de kritiek van hun lezerspubliek. Daarom hebben zij veel verwijzingen naar seks uit hun sprookjes gehaald. Het bekendste voorbeeld is Raponsje, die in de eerste uitgave van de Grimms nog in de toren zwanger wordt van haar prins. In een latere versie heeft ze wel plots een tweeling, maar de zwangerschap is eruit gehaald. Bij de Fransman Charles Perrault, een voorganger van de Grimms, vind je nog meer allusies op seksualiteit. Hij wond er weinig doekjes om: de wolf in het verhaal van *Roodkapje* is een mannelijke verleider en het opeten is een metafoor voor seks. Voor veel lezers gingen de Grimms echter nog niet ver genoeg in het opkuisen van die verhalen. Om ervoor te zorgen dat de sprookjes populair werden, hebben vertalers ze verder bewerkt. Zij kozen ook meer voor toversprookjes en minder voor volkse sprookjes.

Roodkapje en de wolf in bed, 1879.

Bron: Catherine Lane

Er wordt ook gezegd dat de Grimms geweldadige passages schraptten, maar dat klopt alleen wanneer het geweld de goede personages overkwam. Zo wordt Roodkapje bij Perrault opgegeten door de wolf, maar bij de

Grimms gered. Wanneer geweld de slechterik overkwam, dan hadden de Grimms er meestal geen problemen mee, denk maar aan de ogen van Assepoesters zussen: die worden uitgepikt door duiven. Dat paste in hun pedagogisch project, omdat het zo duidelijk was wie de slechterik was. Die moest een strenge straf krijgen.

Assepoester en de duiven, 1873.

Bron: ZU_09

Welke kritiek gaven de lezers zoal?

Dat die sprookjes te griezelig waren voor kinderen. De Grimms presenteerden hun verhalen ook als volksliteratuur. Dat idee was al genoeg om ze af te kraken, want in het Nederlands taalgebied was er in het begin van de negentiende eeuw weinig eerbied voor dat erfgoed. Men vond de verhalen onnozel.

Tegenwoordig gaan de meeste sprookjes over prinsessen. Waarom is dat zo?

De Grimms hadden nog veel sprookjes over volkse personages. Maar in de vertalingen was er een voorkeur voor romantische verhalen, omdat men dat geschikter vond voor kinderen. De mensen die konden lezen en boeken konden kopen waren ook van een hogere klasse. Zij hadden een voorkeur voor verhalen over deftige mensen. Disney heeft dit natuurlijk nog versterkt door vooral prinsessensprookjes te verfilmen.

“Door boeken te lezen word je een vollediger mens”

Interview met Eva Devos en Tania Van Acker

Eva Devos is bibliothecaris van Stichting Lezen.

Tania Van Acker is gespecialiseerd in voorlezen en boeken voor kinderen van 0 tot 6 jaar.

W

aarom zouden we kinderen stimuleren om te proeven van verhalen, en hoe? Welke rol kunnen boeken spelen in het leven? Eva Devos en Tania Van Acker zijn lezers én ook tijdens de werkuren bij Stichting Lezen laten boeken hen niet los. “Goede boeken gaan altijd over de belangrijke dingen in het leven. Wacht niet om grote thema’s als de dood aan te kaarten tot ze zich voordoen.”

Mieke Werbrouck

STICHTING LEZEN

Stichting Lezen werkt aan een warm klimaat voor lezen en boeken, en moedigt iedereen aan meer te lezen. Ze werkt aan een ononderbroken lijn van leesbevorderingsprojecten voor kinderen en volwassenen en biedt onderdak aan een unieke vakbibliotheek over jeugdliteratuur en leesbevordering.

www.stichtinglezen.be

Wat heeft lezen te bieden aan kinderen?

Eva: “Het plezier van lezen vinden wij heel belangrijk. Verhalen kunnen boeien, de lezer meesleuren. Tegelijk denken wij vaak aan het nut van lezen, de intellectuele en emotionele ontwikkeling.”

Tania: “Door verhalen of boeken kom je in contact met de grotere wereld. Dingen die je nog niet kent, mensen die je nooit zal ontmoeten en onbekende gevoelens. Als je dingen herkent, kunnen verhalen ook troosten.”

Eva: “In hoeverre je inlevingsvermogen aangescherpt wordt door boeken, is voer voor

discussie. Volgens sommige onderzoekers is dat absoluut het geval, anderen trekken dat in twijfel. De basis blijft dat verhalen je doen verplaatsen in andere mensen en situaties, je begrip doen opbrengen daarvoor.”

Is dat een van de drijfveren van Stichting Lezen?

Tania: “Noem ons de *believers*. Wij geloven echt dat je door boeken te lezen een ander mens wordt.”

Eva: “Een vollediger mens. We proberen om iedereen minstens één positieve lezer-

Als Eva en Tania een boek cadeau geven...

varing te bezorgen. Niet iedereen moet een lezer worden. Er zijn ook voetbalkinderen, muziekkinderen... Maar een kind moet wel de kans krijgen om met sport, muziek of lezen in aanraking te komen. Voor iedereen bestaat er een boek, het juiste boek op het juiste moment. Als het daarbij blijft, is dat voor ons prima, maar we zouden het erg vinden dat iemand volwassen wordt zonder die kans te krijgen."

Vraagt lezen ook een inspanning?

Tania: "Je moet er moeite voor doen. Dat kan een drempel zijn. Je moet een inspanning doen om je er iets bij voor te stellen."

Eva: "Het is ook iets dat je opbouwt. Als een kind het gewoon is om voorgelezen te worden, kent het de magie van het verhaal en zal het later misschien zelf makkelijker in een boek duiken. Wel is het zo dat lezen vaak een individuele ervaring is. Veel kinderen zien *Amika* of *Cars* op tv. Het is plezierig om daar samen naar te kijken en erover te babbelen. Het moet geleden zijn van *Harry Potter* dat een boek zo'n hype was."

Tania: "Vandaar ons pleidooi om te blijven voorlezen, aan kinderen van alle leeftijden, zelfs in het middelbaar. Ook in jeugdbewegingen wordt er op kamp 's avonds voorgelezen. Dan heb je wel die gemeenschappelijke ervaring."

Welke tip om kinderen warm te maken voor verhalen springt er voor jullie uit?

Eva: "Zelf enthousiast zijn, is essentieel. Je moet zelf met vuur over boeken kunnen spreken, om dat vuur te kunnen doorgeven."

Tania: "Zien lezen, doet lezen. En voorlezen ook. Kinderen vinden voorlezen plezierig, want dan ben je met hen bezig. Zo ervaren ze dat boeken niet saai zijn, dat er van alles te beleven valt."

Welke rol kunnen boeken spelen als kinderen met verdriet geconfronteerd worden?

Eva: "Je moet goed aanvoelen wat een kind wil op dat moment en zeker niets forceren. Zo zijn er kinderen die bij de dood van hun papa geen boek daarover willen lezen. Bij anderen kan dat wel helpen. Als er iets gebeurt in een bredere context, zoals op school, kunnen boeken goed zijn voor de verwerking in de klassen."

Tania: "We hebben het moeilijk met boeken die het specifiek willen hebben over echtscheiding bijvoorbeeld, vaak zonder een goede opbouw of spanning. Goede boeken gaan altijd over de belangrijke dingen in het leven, zoals respect of jezelf zijn, en maken iets los. Als je papa gestorven is, kan je misschien wel troost vinden in een mooi boek dat niet direct daarover gaat."

Eva: "Wacht niet om grote thema's aan te kaarten tot het dringend is. Er bestaan genoeg prachtige boeken die onderwerpen als de dood op een subtiele manier aanbrengen."

Kennen jullie nog concrete voorbeelden van het belang van verhalen?

Eva: "Op 17 september lanceerden we het project *O Mundo – een kleine Wereldbibliotheek* (www.omundo.be). In een aantal multiculturele klassen brengen we tien boeken uit tien landen in evenveel talen. De aanwezigheid van je thuistaal in de klas geeft zelfvertrouwen. Voor de rest van de klas verbreedt het de blik."

Tania: "Verschillende culturen beschouwen elkaar dikwijls als zo anders. Toch brengen verhalen herkenning want dezelfde figuren en elementen komen terug. Rachida Lamrabet, een Belgische schrijfster van Marokkaanse origine, was erbij op de lancering. Zij benadrukte dat verhalen verschillende werelden kunnen verbinden."

Bij een geboorte: een liedjesboek zoals *Een schaap met witte voetjes*, An Debaene en Martijn van der Linden, Davidsfonds/Infodok, 2012.

"Je geeft mooie klanken mee, het plezier van taal en woorden."

Bij een lentefeest (6 jaar): *Atlas. Een fantastische ontdekkingsreis langs de schatten van de wereld*, Aleksandra en Daniel Mizielinsky, Lannoo, 2013.

"Daar maak je jouw eigen verhaal mee."

Bij een feest vrijzinnige jeugd (12 jaar): *Wonder*, R.J. Palacio, Querido, 2013.

"Een leesboek over een jongen met een ernstige gezichtsafwijking en over hoe hij in het leven staat."

"Een verhaal moet zo authentiek mogelijk zijn"

Welke verhalen kruipen onder ons vel?

Vijftig tinten grijs, Harry Potter, Amazing Astrid: ze vliegen over de toonbank. En zo'n miljoen Vlamingen kijkt om tien na acht naar Thuis. Deze verhalen willen veel mensen duidelijk verslinden. Een uitgever en een programmamaker en -bedenker vertellen over de trends in de wereld van de verhalen.

Dominique Verschuren

De literaire poel des overvloeds

Rudy Vanschoonbeek

Rudy Vanschoonbeek leidt zijn eigen uitgeverij: Vrijdag. Decennialang geeft hij al boeken uit, van poëzie via woordenboeken tot kookboeken en alles daartussen. “Vroeger kon je twee jaar op voorhand voorspellen welke trends eraan zaten te komen, nu kun je amper drie maanden vooruitkijken”, zegt hij zelf. Toch geeft hij een overzicht van welke verhalen mensen momenteel boeien.

Erotiek: een behoefte van alle tijden

“*Vijftig tinten grijs* en al de erotische boeken die erop volgden: dat is toch wel dé hype van de laatste tijd. Maar erotiek is van alle tijden. Denk maar aan *Lady Chatterley's Lover* en *Markies de Sade*. Maar naast dit meer expliciete proza, is er ook veel belangstelling voor het klassieke narratieve verhaal: Harry Potter, de boeken van Dan Brown, Khaled Hosseini, Murakami... Dat zijn verhalen met een kop en een staart. Bij het brede publiek blijft dat goed doen.”

Literaire thriller: versleten titel maar populair genre

“Vroeger had je de spannende plot in detectiveromans: wie heeft het gedaan? Denk maar aan *Maigret* of de boeken van Agatha Christie... Een literaire thriller focust meer op de psychologie van de hoofdpersonages, op het waarom, het decor, de achtergrond. De uitgever van Nicci French heeft de term 'literaire thriller' destijds gelanceerd. Als is die term intussen versleten. Eigenlijk spre-

ken we nu meer van een psychologische thriller. Die thrillers zijn nog altijd immens populair. Dat veroorzaakt een duidelijke spanning tussen dit genre en de schone letteren en wordt ook weerspiegeld in de boekenbijlage.”

Literatuur beleef je!

“Mensen hebben nu eenmaal behoeften aan verhalen. Ook nu, in onze beeldcultuur. De visuele prikkel is zó belangrijk geworden, onder invloed van pc's, tablets, smartphones, gadgets... Poëzie lees je niet meer, poëzie beleef je in een zaal, als performance. En toch zoeken mensen naar een verhaal, of het nu beeldrijk is niet. Maar dat verhaal moet wel oren en poten hebben, het moet iets te zeggen hebben. Inhoud. Ook dát is van alle tijden.”

Zingeving voor Dummies

“Mensen zijn op zoek naar zingeving. Dat vinden ze vooral in non-fictie. Het succes van filosofie vind je in die zoektocht naar

“Literaire thrillers zijn nog altijd immens populair. Dat veroorzaakt een duidelijke spanning tussen dit genre en de schone letteren en wordt ook weerspiegeld in de boekenbijlage.”

De koestering van het boek als object - en zeker met een handtekening - zal iets bijzonders blijven.

zingeving. Je hebt de dunne toegepaste filosofieboekjes als opstapjes, waar sommigen het bij houden. Maar voor anderen leiden deze wel tot kennismakingen met het echte werk. Kant of Schopenhauer worden echt

gelezen. Spinoza kent een mooie verkoop voor een filosoof. Twintigers grijpen veel naar Nietzsche of de klassiekers. Een duidelijk teken van een hunkering naar zingeving.”

Engagez-vous!

“Bestaat het echte engagement nog in de huidige literatuur? In Frankrijk is er een oproep verschenen aan de generatie van twintigers om niet te staan toekijken. Dat was *Engagez-vous!* van Stéphane Hessel, waarvan vele honderdduizenden exemplaren zijn verkocht. In de literatuur vind ik die maatschappelijke betrokkenheid minder terug, dan zul je het toch eerder in de non-fictie moeten zoeken. Hoewel: meer dan vijftien jaar geleden heb ik een meisje horen zeggen dat je zo murw geslagen wordt door de veelheid aan informatie, dat je niet meer murw geslagen kan worden door de inhoud van die informatie. Die enorme hoe-

veelheid kan dus verlamdend werken. De inhoud moet al extreem dramatisch zijn. Wat je in het boekenlandschap wel ziet: de doe-het-zelfboeken of de boeken die gericht zijn op het tweedehandse. Dus het engagement is er wel, maar het vertaalt zich op een andere manier.”

Astrid Bryan

“Neem nu Astrid Bryan: op de boekenbeurs was zij de grote trekpleister. Als je mensen vroeg waarom ze haar boeken kochten, dan antwoordden ze dat ze met haar op de foto wilden. Dan konden ze dat op hun *Facebook* zetten. Dat boek wordt niet gelezen en wie dat koopt, schaamt zich er ook niet voor om dat te zeggen. Het gaat erom naast een icoon te kunnen staan. Als ik een boek door Heinrich Böll laat signeren, doe ik dan niet hetzelfde? Het boek is iets tactiels, het zal niet snel vervangen worden

door het digitale. Dus de koestering van het object - en zeker met een handtekening - zal iets bijzonders blijven.”

Zelf een boek schrijven, waarom toch?

“Het komt steeds vaker voor. Dat heeft te maken met de sociale media. Via *Twitter* ben je sneller op de hoogte dan via klassieke media. En dan volgen daar weer reacties op. Het is zo gemakkelijk om je mening te ventileren. Vroeger moest je een brief schrijven, postzegels niet vergeten, op de bus doen. Drie dagen later kwam de brief aan op de redactie en moest je nog maar afwachten of hij gepubliceerd werd. Nu zet je je mening binnen enkele minuten online. Je bouwt aan je eigen communicatie, je laat zien wie je bent. Die tendens vertaalt zich ook in het schrijven van een eigen boek.”

“Zingeving zoeken mensen *Thuis*”

Foto © VFT

Stef Wouters

***Stille Waters, De Smaak van De Keyzer, Witse...* Stef Wouters stond aan de wieg van deze succesvolle series. Sinds 1989 houdt hij zich bezig met creëren, produceren, nieuwe reeksen maken en denkt hij mee met de scenarioschrijvers van talloze series. Waar letten zij op als ze televisie maken?**

Avonturen van het kleine scherm

“Tien jaar geleden waren politieverhalen zéér populair. De laatste jaren is er een kentering gekomen. Dat is begonnen met *Gladiator*. Ook *Game of Thrones* (nvdv: Amerikaanse fantasy-serie) is enorm populair. De klassieke sciencefiction lijkt te zijn vermengd met historische gebeurtenissen en hedendaagse conflicten. Mensen willen verhalen zien die enerzijds herkenbaar zijn, maar aan de andere kant ook een ontsnapping bieden aan de realiteit. Hoe dat komt?

Hoe saaier de realiteit wordt, en die wordt geweldig saai met de crisis en besparingen, hoe meer mensen een uitweg zoeken in de bioscoop of in games. Ze willen wegluchten om avonturen te beleven die in de werkelijkheid hoe langer hoe minder voor de hand liggen. Vroeger kon je nog op straat spelen en kattenkwaad uithalen zonder als crimineel bestempeld te worden. Jongeren worden meer en meer gevraagd om avonturen achter kleine schermen te spelen. Die tendens zie je steeds meer. Daardoor ont-

staat er een steeds grotere diversiteit aan verhalen. Méér dan ooit tevoren.”

Beeldtaal als moedertaal

“Mensen zijn hoe langer hoe minder tevreden met een scenario. Ze begrijpen steeds beter hoe een verhaal ineensteekt. Ze merken het als je onwaarachtig aan het vertellen bent. Dat komt omdat jongeren van kleins af aan op een heel natuurlijke manier gewend raken aan de beeldtaal. Op *YouTube* vind je filmpjes van twaalfjarigen waarvan je achterovervalt, zo goed! Ze hebben dat nergens geleerd, ze hebben het meegekregen door televisie te kijken. Dat voelt voor hen aan als hun moedertaal. Dat zorgt ervoor dat verhalen steeds beter, authentiek, straffer moeten worden om het publiek tevreden te stellen.”

“Jongeren raken van kleins af aan op een heel natuurlijke manier gewend aan de beeldtaal. Dat voelt voor hen aan als hun moedertaal.”

Als je per se een boodschap wil brengen dan bereik je minder mensen.

De maatschappelijke plicht van *Thuis*

“Hoe maak je een verhaal authentieker? Door eerlijk te zijn. Je bouwt personages op die bepaalde karaktereigenschappen hebben, je gaat geen enkele problematiek uit de weg. Neem je publiek serieus. Denk niet te snel: we moeten het niet te moeilijk maken. Het is voor een stuk onze maatschappelijke plicht om bepaalde thema's aan te snijden. *Thuis* heeft geen 'boodschap'. Als je per se een boodschap wil brengen, dan bereik je minder mensen. Een verhaal moet zo authentiek mogelijk zijn. Mo bijvoorbeeld, een Marokkaans personage uit *Thuis*, werd vroeger ook wel de excuus-Marokkaan genoemd. In die jaren werd hij voorgesteld als een Marokkaan die niet écht bestond, en dus ook door het publiek niet werd herkend. Noch door Vlamingen, noch door Marokkanen. Vandaag komen in *Thuis* Marokkanen voor die heel authentiek zijn.”

Introspectie

“Ons scenarioteam doet heel veel aan introspectie. Hoe voel je jezelf als scenarist? Wat is er met je gebeurd toen je in dat soort situaties bent terechtgekomen? We doen

niets anders als team. Psychologische debatten, introspectie, alles uitpuren. We discussiëren eindeloos over elke verhaallijn om die toch maar 'echt' te krijgen. We zitten dan met z'n zevenen aan tafel. We broeden op ideeën om verhalen naar boven te halen. Doelstelling? Waarachtiger zijn dan enkele jaren terug. Het gaat nu meer over iets, het tempo is verhoogd. Er zit veel meer betekenis in verhalen dan vroeger. Verhalen die soms heel diep gaan.”

Zingeving

“Heel veel mensen zijn op zoek naar zingeving. Denk aan de secularisatie van de hui-

dige maatschappij. Wij allemaal proberen dat op een of andere manier te compenseren, en zeker jongeren. Je ziet hen liedteksten citeren en daar betekenis in zoeken, of diepere lagen in bepaalde boeken. In verhalen zoekt men zingeving. Die zingeving zoeken mensen ook in *Thuis*. Neem bijvoorbeeld de scène waarin een tienermeisje een kind verliest. Je ziet al snel dat veel mensen en ook jongeren daarin meegaan. Dat is zingeving: hoe ga je ermee om als je dat als jongere hebt meegemaakt? Dat is niet prekerig. Tien jaar geleden zat er misschien meer een 'boodschap' achter, nu is dat meer naturel, echter. De tijdsgeest is veranderd.”

“We zijn gemaakt om te geloven”

Ruben Mersch over de (misleidende) macht van verhalen

A

Is hij zich aan het schrijven zet, haalt hij zijn dochter uit de kast. En zijn vrouw. Omdat hij weet dat de emotionele impact op de lezer zo groter is dan bij een droog wetenschappelijk betoog. En hij schrappt verwarrende passages. Alle ingrepen van Ruben Mersch staan in het teken van een hoger doel: een leesbaar boek schrijven. De auteur is daar met *Oogklepdenken* in geslaagd. Zijn verhaal blijft plakken. Hij weet als geen ander hoe onze hersenen met verhalen omgaan en hoe graag we de wereld in verhaaltjes gieten. Vaak tegen beter weten in. “Het is heel moeilijk om het onderscheid te maken tussen de verhaaltjes die alleen maar verhaal zijn en de verhalen die overeenkomen met wat waar is.”

Veerle Cannoot

Mensen hebben onmiddellijk een mening klaar. We leiden aan een soort meningitis vulgaris.

Aan welke voorwaarden moet een brouwsel voldoen om de term ‘verhaal’ opgeplakt te krijgen?

Het grootste verschil tussen een verhaal en een opsomming van feiten is dat een verhaal een verklaring geeft. Het legt uit waarom iets gebeurt. “De koning sterft en de koningin sterft”: dat is geen verhaal. “De koning sterft en de koningin sterft van verdriet” is wel een verhaal. Het verklaart waarom de koningin sterft. Bovendien vind je bij de meeste verhalen ook een emotionele factor, iets waarmee je kan meeleven. Die twee elementen zijn het belangrijkste.

Waarom zijn we zo dol op verhalen?

Als je een verklaring kan geven, krijg je grip op de wereld en op je leven. Je weet wat de toekomst brengt want als A gebeurt, volgt B. Zo kan je eventueel al op voorhand ingrijpen. Verhalen construeren is eigenlijk gewoon een manier om controle te krijgen over deze verwarrende, chaotische wereld. Het is echter heel moeilijk om het onderscheid te maken tussen de verhaaltjes die alleen maar verhaal zijn en de verhalen die overeenkomen met wat waar is.

Waarom is het zo moeilijk om pseudoverhalen van echte te onderscheiden?

Simpel gezegd: omdat we veel minder rationeel zijn dan we denken. Eigenlijk is het vooral een probleem van overmoed, van arrogantie. We denken dat we heel goed zijn in kritisch en rationeel denken, maar uit alle onderzoeken blijkt dat dit in werkelijkheid helemaal niet zo is. Kijk naar het populaire verhaal van de link tussen vaccinaties en autisme. Als mensen hun kind hebben laten vaccineren en iets later autisme bij dat kind wordt vastgesteld, dan denken ze dat het ene het andere heeft veroorzaakt. In dit geval is het vrij eenvoudig om naar de cijfers te kijken om dit te weerleggen. Wie vergelijkt hoeveel autisme voorkomt in een groep gevaccineerde kinderen en een groep niet-gevaccineerde kinderen, ziet al snel dat dat hele verhaal absoluut niet waar is.

Hoe komt het dan dat we dit verhaal toch gemakkelijk voor waar aannemen?

Mensen maken vaak deze typische *post hoc ergo propter hoc*-redenering (nvdv: *Latijn voor: na dit, dus vanwege dit*). Als twee dingen op elkaar volgen, dan is het

eerste de oorzaak van het voorkomen van het tweede. Daarnaast is het complotdenken er bij ons ingestampt. Alles wat met *Big Pharma* te maken heeft, is zogezegd per definitie slecht. Ook gaan een heleboel mensen mee in een soort cultus van natuurlijkheid. Omdat vaccinaties menselijke en chemische ingrepen zijn, kunnen ze volgens deze cultus niet gezond zijn en moeten ze wel autisme en allerhande enge ziektes veroorzaken.

Er zijn verhalen die overtuigender lijken dan andere en heel vaak gaat dat samen met emoties, met wat je graag wil geloven. Mensen die deze cultus van natuurlijkheid volgen, geloven meestal dat alles wat natuurlijk is, ook goed is. Door die associaties met bergbeekjes, bloemenweiden en darterende lammetjes nemen ze elk verhaal dat hierin past veel makkelijker voor waar aan. Terwijl je door associaties niet kunt weten of een verhaal waar is of niet.

Wanneer weet je dan wel of een verhaal waar is?

Door rationeel te denken. Dat betekent dat je eerst naar de feiten kijkt en dan pas be-

We zijn nog altijd oermensen in het diepst van onze gedachten.

“Er zijn vreselijk veel data in deze wereld. Als je daar alleen die dingen uitpikt die jouw argumenten ondersteunen, dan kan je bijna alles bewijzen.”

paalt wat waar is en wat niet. Helaas doen mensen meestal net het omgekeerde. Ze beslissen eerst wat waar is en dan gaan ze de argumenten er wel bij zoeken. Dat zie ik in veel discussies gebeuren. Het verbaast mij altijd hoe snel mensen oordelen. Of het nu gaat over de onderwijshervorming, de klimaatopwarming of vaccinatie, mensen hebben onmiddellijk een mening klaar. We lijden aan een soort *meningitis vulgaris*. Nochtans is het vreselijk moeilijk om te weten wat waar is. Zelfs als je zo goed mogelijk onderzoek doet, zoveel mogelijk feiten verzamelt en daaruit je conclusies trekt, zelfs dan moet je aanvaarden dat die conclusie nog altijd twijfelachtig is. Dé waarheid

bestaat niet. Nee, elke waarheid is voorlopig en eigenlijk alleen maar ‘de meest waarschijnlijke’ waarheid.

Onderzoeken doen we meestal niet, hoewel we weten dat het eigenlijk zo hoort.

We bewijzen een lippendienst aan de techniek van het analyseren en dan pas oordelen. We maken onszelf ook heel graag wijs - weer een verhaal waarin we geloven - dat onze mening, in tegenstelling tot die van anderen, gebaseerd is op feiten. En als je selectief omgaat met data, kan je inderdaad alles bewijzen. Ik ben daar nu mee bezig als experiment voor mijn nieuwe boek. Je kan

perfect een overtuigend verhaal verzinnen waaruit blijkt dat de aarde helemaal niet opwarmt en dat het al helemaal niet aan de mens ligt. Tenminste, als je je informatie zorgvuldig kiest en al de gegevens die niet in dit verhaal passen, negeert. Terwijl we - hopelijk toch - allemaal weten dat de aarde wel degelijk door de mens opwarmt. Er zijn vreselijk veel data in deze wereld. Als je daar alleen die dingen uitpikt die jouw argumenten ondersteunen, dan kan je bijna alles bewijzen.

Mogen we aannemen dat mensen die geloven dat homeopathie werkt, ongeveer deze techniek toepassen?

Ja. Als je het geheel van onderzoeken bekijkt, dan kun je niet anders dan concluderen dat homeopathie helemaal niet werkt. Of beter, dat homeopathie enkel een vrij stevig placebo-effect teweegbrengt. Wat op zich ook al niet onbelangrijk is. In tegenstelling tot de meeste SKEPP-ers (*nvdr: Studiekring voor Kritische Evaluatie van Pseudo-wetenschap en het Paranormale*) ben ik niet zo hard gekant tegen homeopathie. Een placebo-effect is natuurlijk ook

“We zijn gemaakt om patronen te vinden. Om de eenvoudige reden dat een patroon te veel minder kwaad kan dan een patroon te weinig. Stel dat je bessen eet en iets later doodziek wordt. Dan is het slimmer om ervan uit te gaan dat je van die bessen ziek wordt – en besluit deze niet meer te eten - dan te denken dat het om een vervelend toeval gaat en ze nog eens probeert.”

een effect. Maar je zit wel met een ethisch probleem. Mag je als dokter een placebo voorschrijven? Ik vind dat een heel moeilijk debat en ik heb daar ook geen duidelijke mening over.

Mensen zoeken pas achteraf verklaringen en gaan dan feiten herinterpreteren. Zo leggen ze verbanden en maken ze verhalen die niet noodzakelijk waar zijn. Maar het klopt toch wel dat vaak pas achteraf duidelijk wordt hoe de dingen in elkaar zitten?

Ja, maar de val waarin je dan heel makkelijk trapt, is denken dat - omdat je het achteraf weet - je het vooraf ook geweten kon hebben. Typische opmerkingen die je daarbij vaak hoort, zijn “dat hadden we moeten zien aankomen”, of “ik heb het altijd al gezegd dat het zo ging aflopen”. Dat is een fout die ik zelf ook vaak maak als ik ruzie heb met mijn lief: “dat had je toch kunnen weten”. Ja, achteraf weet ik het wel, maar op het moment zelf dacht ik niet dat het glas van tafel zou vallen als ik het net op het randje zette. En was het niet gevallen, was er ook geen probleem geweest. Maar het

is sowieso ontzettend moeilijk om achteraf te weten of iets vooraf inderdaad voorspelbaar was of niet.

Wat is de oorzaak van onze defecte denkpatronen in dat verband?

Ik denk dat het grootste probleem de manier is waarop we evolutionair in elkaar gestoken zijn. We zijn gemaakt om te geloven. We zijn gemaakt om patronen te vinden, oorzaak-gevolgrelaties. Om de eenvoudige reden dat een patroon te veel minder kwaad kan dan een patroon te weinig. Stel dat je bessen eet en iets later doodziek wordt. Dan is het slimmer om ervan uit te gaan dat je van die bessen ziek wordt – en besluit deze niet meer te eten - dan te denken dat het om een

vervelend toeval gaat en ze nog eens probeert. We gaan ervan uit dat iets wel waar zal zijn, van zodra we nog maar een hint van een patroon zien. Vandaar dat wij zo snel in verhalen, die diezelfde causale relatie hebben, geloven. Dat zit ingebakken in ons brein en het kost heel veel energie om daar continu tegen te vechten. Ik doe zelf mijn best om rationeel door het leven te gaan maar ik zondig hier ook voortdurend tegen. Ik denk ook heel vaak “dat kan geen toeval zijn” terwijl ik – als ik dan eerlijk ben – moet toegeven dat het waarschijnlijk wel toeval is. Ik denk dat ons brein nog negentig procent dat van een neanderthaler is met een klein beetje ratio erover. We zijn nog altijd oermensen in het diepst van onze gedachten.

Zulma Caen en haar familie, met wie ze haar levensboek maakte.

Fragment: "Ik had het er heel moeilijk mee dat mijn zoon ook het nest verliet. Er was 's avonds niemand meer die thuiskwam. Ik ging wel regelmatig op stap met vrienden. We hebben toch wel veel plezier gemaakt. Maar zo op het platteland wonen, had ook zijn nadelen. Winkels zijn veraf, en je ziet weinig mensen. Ik was wel eenzaam."

Ouderen hebben grote behoefte om hun levensverhaal te vertellen

Interview met
**Jaimie Dewulf en
Nicolas Vermoortele**

Bewoners van Woon- en Zorgcentrum Ten Boomgaarde gingen aan de slag met hun levensverhaal. Samen met hun familie en onder begeleiding van ergotherapeute Jaimie Dewulf en moreel consulent Nicolas Vermoortele leidde dat tot hun levensboek. Dit zijn stuk voor stuk unieke documenten en helpen om in contact te komen met de bewoner. Het proces vraagt echter begeleiding en respect. "Een levensboek maken kan confronterend zijn."

Mieke Werbrouck

Persoonsgerichte zorg

Het OCMW Brugge stimuleert in de verschillende Woon- en Zorgcentra persoonsgerichte zorg. Zo vonden in het Woon- en Zorgcentrum (WZC) Ten Boomgaarde een aantal workshops plaats om het levensverhaal van de bewoners te bewaren in een levensboek. Het levensboek is een manier om in contact te komen met de bewoners,

zowel voor het verzorgend personeel als voor de familie. Dit kan een meerwaarde betekenen tijdens de dagelijkse begeleiding.

Op verhaal komen na een verlieservaring

Een opname in een WZC is meestal een moeilijke stap en een intense verlieservaring. Bewoners moeten vertrouwde deuren sluiten en afscheid nemen van hun vroegere

levenspatronen. Vaak hebben ze dan een grote behoefte om hun leven te overzien en erover te vertellen. Toen Jaimie voorstelde om een levensboek te maken, was Nicolas meteen bereid om mee te werken. Nicolas: "Aan de hand van het levensboek proberen we om de bewoner beter te begrijpen en de zorg af te stemmen op zijn behoeftes. Als een bewoner angstig of verdrietig is in

Jaimie Dewulf, ergotherapeute in WZC Hallenhuis in Sint-Andries Brugge

Nicolas Vermoortele, moreel consulent in de Woon- en Zorgcentra van het OCMW Brugge
Info: www.ikwilpraten.be

Nicolas Vermoortele: In het levensboek blijft de familiegeschiedenis bewaard.

bepaalde situaties kan je uit het levensboek soms afleiden hoe dat komt. Ook het vroegere dagritme, wat voor de betrokken persoon belangrijk was, kan je eruit halen.”

Levensboeken in alle soorten

Het levensboek is een persoonlijke weergave van hoe de bewoner zelf zijn leven heeft beleefd. Het resultaat hangt af van wat de verteller en zijn familie willen. Jaimie en Nicolas werkten vier workshops uit. De bedoeling was om zo veel mogelijk ideeën aan te reiken, die de familie met de bewoner verder kon uitwerken. Allerlei thema's kwamen aan bod, zoals geloof, werk, relaties, verlieservaringen, kijk op het leven... Rond elk thema was er een vragenlijst en af en toe een creatieve opdracht. Nicolas: "Mensen brachten ook foto's mee, geboortekaartjes, schoolrapporten... Met voorwerpen en ook met muziek kan je teruggaan in de tijd. Een cd met hun lievelingsmuziek kan in het boek. Sommige bewoners maakten een opname van een lied dat ze zelf zongen. Dat bracht anekdotes en emoties terug van vroeger." De een maakt van zijn levensboek een knip- en plakboek, de ander een multomap. Zoals Zulma Caen, die haar levensverhaal aanvulde met vele foto's in een Word-document.

Respect

Jaimie: "We vroegen altijd toestemming om iets te doen en hielden de groepjes bewust klein om ze optimaal te kunnen begeleiden. Want een levensboek maken, kan confronterend zijn. We maakten ook ruimte voor de deelnemers om stil te staan bij emoties die

kunnen opkomen bij herinneringen. Soms merkte ik dat er ergens een knoop zat. Op zulke momenten moet je voorzichtig zijn, respect tonen en duidelijk maken dat de bewoner zelf de inhoud van zijn levensboek bepaalt."

Zinvol

Niet iedereen kan zijn levensboek afwerken. Er zijn deelnemers bij wie de communicatie met de familie moeilijker verloopt en er zijn ook mensen die overlijden. "Ook als het levensboek niet afgeraakt, kan het project zinvol zijn", zegt Nicolas. "De bewoner kan nog eens vertellen over de tijd dat hij nog in het volle leven stond, of deelt nog een mooi moment met zijn familie."

Ervaringen

De reacties van de bewoners en families op het levensboekproject waren positief. Jaimie: "Het is vlot verlopen. Het is ook een kans om de familie weer een stukje dichterbij te brengen bij hun vader of moeder. Soms hebben die mensen nood aan een luisterend oor. Ook dat maakt deel uit van de workshops." Nicolas: "Het levensboek verhoogt duidelijk het welzijn van de bewoners. Stilstaan bij hun gevoelswereld en wat ze verwezenlijkt hebben, brengt een gevoel van eigenwaarde met zich mee. Je merkt dat ze zich plots weer belangrijker voelen. Ook voor de families is het een troostende gedachte dat het verhaal van de bewoners niet stopt als ze overlijden. In het levensboek blijft de familiegeschiedenis bewaard. Hun ervaringen, verworven inzichten en wijsheden worden doorgegeven aan de volgende generatie."

Meer weten?

Literatuur die Jaimie en Nicolas inspireerde (o.a. raadpleegbaar in het Vlaams documentatiecentrum dementie, www.dementie.be, catalogus online www.bidoc.be/dementie):

- *Mijn leven in kaart, met ouderen in gesprek over hun levensverhaal*, W. Huizing en T. Tromp, Bohn Stafleu van Loghum, 2013 (2de druk).
- *In mijn koffer op zolder. Levensverhalen van ouderen voor ouderen*, J. Franssen, Bohn Stafleu van Loghum, 2008.
- *Werken met levensverhalen en levensboeken, praktische handleiding voor hulpverleners*, F. van Beek en M. Schuurman, Bohn Stafleu van Loghum, 2007.

LEVENSVERRHAAL ONLINE EN IN BOEKVORM

Er zijn ook websites zoals

www.hellomydear.be

waar mensen hun eigen levensverhaal kunnen optekenen of dat van iemand die hen dierbaar is. Dat kan bij een geboorte, een verjaardag, maar ook bij ziekte of overlijden.

Levensverhalen helpen bij zingeving en rouw

Op verhaal komen: cruciaal in de vrijzinnig humanistische praktijk

We dragen allemaal ons eigen levensverhaal met ons mee. Een levensverhaal dat we construeren aan de hand van herinneringen aan alles wat we meemaken. Het verbindt ons met het leven en de wereld. Verhalen vertellen kan een heilzame werking hebben. Ze worden dan ook gebruikt tijdens vrijzinnig humanistische begeleiding. Hierbij blijkt immers dat we ons vaak laten definiëren door de verhalen uit ons verleden en dat het vertellen tot nieuwe zingeving kan leiden. Ook in vrijzinnig humanistische plechtigheden speelt het levensverhaal een cruciale rol. Een kleine geschiedschrijving van een leven leidt tot een grote verbondenheid en waardering tussen mensen. Bij een afscheidsplechtigheid is het levensverhaal een laatste eerbetoon voor de overledene en een eerste, actieve stap in de richting van leven met het gemis voor de nabestaanden. Mensen op verhaal laten komen, het is de job van een vrijzinnig humanistisch consultant. We nemen een blik achter de schermen in het huisvandeMens: het verhaal van begeleiding en plechtigheden.

Sigrid Lauwereys

Een verhaal van *vrijzinnig humanistische begeleiding*

Buiten is het nat en koud, de winter wakert bij mensen zwaarmoedigheid aan. Dat merk je aan het stijgend aantal aanvragen voor vrijzinnig humanistische begeleiding. Terwijl ik wacht op mijn cliënt zie ik buiten de kale bomen heen en weer wiegen. Kaarslicht, een kop koffie en een koekje zullen straks helpen bij het verhaal. Ik zie mijn cliënt voor de derde keer. Tijdens vorige bijeenkomsten hebben we elkaar beter leren kennen en heb ik een beeld gekregen van de problemen waar zij mee worstelt.

Elk verhaal helpt om na te denken over het leven en scheidt een verbondenheid met de wereld.

Vandaag wil ik dat ze haar verhaal vertelt, eender welk. Elk verhaal helpt om na te denken over het leven en scheidt een verbondenheid met de wereld. Mijn cliënt vertelt een verhaal uit haar jeugd. Het is weinig opbeurend, het zijn herinneringen aan een verloren tijd in een liefdeloos gezin, herinneringen aan pestgedrag. Ik vraag naar het pesten en het verhaal erachter. Ze geeft toe dat ze daar niet graag over praat. Ze denkt niet dat ze haar geheim ooit al met iemand heeft gedeeld. Misschien wordt het tijd om eens het volledige verhaal uit de doeken te doen. Haar lichaam vraagt om vertrouwen, ze fluistert bijna. Ik ga dichterbij zitten en word bondgenoot.

Het vertellen van een verhaal kan redding brengen. Een nieuw levensperspectief kan gevonden worden.

“Mijn vader was zeer autoritair. Hij werkte hard, regelde de financiën en wou geen teken van zwakte zien bij zijn kinderen. Mijn moeder was volgzzaam. Er was geen liefde. Als kind werd ik gepest en durfde dat thuis niet te zeggen. Ik ging steeds meer in mijn eigen wereldje leven en liet mijn fantasie de vrije loop. Ik vluchtte weg in de wereld van de boeken en identificeerde mij met de helden in de verhalen. ‘Wacht maar tot ik groot ben...’, dacht ik steeds. Dat hielp mij om de lange schooldagen door te komen. Toen ik veertien was, waren we op uitstap met de klas. Ik heb toen een ongelukje gehad, ik heb in

mijn broek geplast. De klas gierde van het lachen en jaren later werd ik nog ‘piskous’ genoemd. Ik heb hier nooit over gepraat maar gedurende jaren bijna dagelijks aan gedacht. Achteraf bekeken, met een volwassen blik, lijkt het voorval zo onbeduidend, maar ik heb het gevoel dat het een grote impact heeft gehad op mijn leven.”

Mijn cliënt heeft de ervaringen uit haar jeugd geklasseerd, maar daarbij ook de schaamte, frustratie, angst en pijn. Ook al raken we niet meer aan de verhalen van het verleden, ze zitten de toekomst in de weg. Levensverhalen geven structuur aan

de werkelijkheid en betekenis aan het leven. Als wij er niet in slagen om ons eigen authentieke verhaal te ontwikkelen, vervreemden we van onszelf. Samen met mijn cliënt ben ik in het fotoalbum van haar leven gedoken en heeft zij de gebeurtenissen uit het verleden herbeleefd. Het heden wordt geconfronteerd met het verleden. Deze confrontatie is een verhaal op zich waaruit moet blijken dat de plot niet deugt en een herziening zich opdringt. Men moet zich bewust worden van de thema's en de rode draad, zoeken naar betekenisvolle details.

“Ik ben vroeg gehuwd, heb kinderen gekregen en grootgebracht, heb voor mijn ouders gezorgd toen die ouder werden, en dat was het dan.

‘Wacht maar tot ik groot ben’ werd een grandioze flop. Mijn ouders zijn overleden, mijn man gaat werken en de kinderen zijn zelfstandig. Ik voel mij dikwijls heel alleen en ongelukkig. Het pesten heeft een veel te groot aandeel gekregen in mijn jonge leven. Ik heb mijn jeugd niet kunnen beleven zoals ik het wou. Ik ben gestopt met mezelf te zijn. Ik heb gezorgd voor anderen, maar heb niet het gevoel dat ik voor mezelf iets bereikt heb. Zou ik dat nu nog kunnen veranderen?’

Ik luister goed naar de elementen die in het verhaal aan bod komen. Waar zit de zingeving, welke doelen, verwachtingen en

perspectieven zitten verborgen in dit verhaal? Welke beelden gebruikt mijn cliënt voor zichzelf? Mensen willen vaak richting aan hun leven geven, maar het is niet altijd even duidelijk welk doel ze daarbij willen vooropstellen. Het geluk van mensen hangt in grote mate af van hun vermogen om van hun leven een positief verhaal te maken. Hier merk ik dat er ooit een verhaal was van verbeelding en toekomstgerichte ambitie. Deze vrouw is van zichzelf vervreemd door weg te vluchten in de zorg voor anderen. Ik hoop dat ze door haar verhaal te vertellen en te beluisteren zelf tot dit besef komt, want dan wordt de kans groot dat ze het heft weer in eigen handen neemt. Een drastische beslissing kan zich opdringen en ervoor zorgen dat er een nieuw verhaal wordt geschreven in het leven van deze dame.

Verhalen van *vrijzinnig* humanistische afscheidsplechtigheden

Een afscheid van een dierbare is onnoemelijk zwaar. Achter een uniek levensverhaal wordt een punt gezet, het schrijven is voltooid, maar het vertellen blijft. Als ik nabestaanden ontvang, dan is het vertellen van het levensverhaal het benadrukken van hun gemis. Dit verhaal zal de rode draad vormen in de plechtigheid, die daardoor persoonlijk en uniek is. Het verhaal vertaalt de relatie tussen de nabestaande die vertelt en de overledene. Zo'n moment is zeer emotioneel geladen. Mensen schakelen dikwijls over op automatische piloot om de praktische beslissingen te vergemakkelijken. Op het moment dat wij elkaar ontmoeten, hebben ze allerlei zaken geregeld met de ondernemer, de drukker, de bloemist en denken ze dat deze afspraak ook een zake-lijke bespreking zal zijn. Daar hebben ze het mis. In alle rust leid ik hen binnen in het ver-

Levensverhalen geven structuur aan de werkelijkheid en betekenis aan het leven.

haal van de man of vrouw die hen ontvallen is, want daarin ligt het verdriet, maar ook de troost, hoop en de zin van het leven vevat.

Lilianne

Ik ontvang de zoon en de kleinkinderen van een overleden vrouw en condoleer hen met het verlies. Ik vraag eerst naar de doodsoorzaak: was het een plotse dood of was de overledene ziek? Het verhaal van

die laatste levensmaanden moet dikwijls door de nabestaanden nog verwerkt worden. Terwijl ze het verhaal vertellen, wellen de tranen op. Voor het eerst sinds het overlijden is er tijd om op 'verhaal' te komen. De zoon vertelt hoe zijn moeder langzaam aftakelde en hoe haar dood eigenlijk een opluchting is. Ze hoeft nu niet meer te lijden. De kleinkinderen willen vooral herinneringen ophalen aan de tijd toen oma hen nog herkende en zeer actief was. In de plechtigheid schrijf ik het volgende neer:

Lilianne was een fantastische oma. De kleinkinderen vertelden honderduit over de woensdagnamiddagen: de keuken gevuld met de geur van pannenkoeken, meezingen met de radio of naar de films van Urba-

mus kijken. De verbondenheid tussen Lilianne en haar kleinkinderen kon niet groter zijn, ze willen allemaal een kaars aansteken om deze hechte band te herdenken. Lilianne heeft een rijk gevuld leven gehad. De laatste maanden ging het steeds slechter en kon je zien hoe het leven haar stilletjes verliet. Door haar gezondheid werd ze niet gespaard van pijn en verdriet, talloze operaties en revalidatie. De bezoeken van de kinderen en kleinkinderen werden steeds moeilijker en pijnlijker. Aan dat lijden, dat ze waardig heeft gedragen, is nu een einde gekomen. De strijd die ze niet kon winnen is gestaakt, ze heeft nu rust gevonden.

Adeline

Tuur, die net zijn vrouw heeft verloren, vertelt me hoe hij elke dag, ook als het regende en waaide, naar het rusthuis fietste om zijn dementerende echtgenote te helpen met het eten. Het lijkt alsof hij, terwijl hij vertelt, beseft wat voor een berg hij heeft verzet. Uit zijn verhaal blijkt dat de verbondenheid met zijn vrouw in haar laatste maanden onnoemelijk belangrijk voor hem zijn geweest. In de plechtigheid spreek ik hem persoonlijk aan om te benadrukken hoe zinvol zijn liefdevolle inspanningen de afgelopen jaren waren:

Beste Tuur, jij hebt de afgelopen jaren ongelofelijk veel voor jouw vrouw gezorgd. Sinds ze in het rusthuis verbleef, ging je dagelijks langs om haar te helpen met eten. Met veel geduld zat je naast jouw Adeline om stukjes boterham te geven. Als je zelf niet kon gaan, dan zorgde je ervoor dat iemand van de kinderen bij haar was. Ze moest nooit alleen eten. Het is nog niet zo lang geleden dat je haar hand nam en zij die vastgreep alsof ze nooit meer zou loslaten... Dit jaar waren jullie 58 jaar getrouwd. Samen hebben jullie een mooi liefdesverhaal geschreven, dat stoelde op een enorm wederzijds respect.

Een kleine geschiedschrijving van een leven leidt tot een grote verbondenheid en waardering tussen mensen.

Walter

Geleidelijk aan daal ik af in het leven van de overledene, tot helemaal aan zijn kindertijd. Bij sommige mensen moet ik vragen stellen en komt het levensverhaal moeizaam op gang, bij andere mensen vormt er zich een verhaal, aaneengeregen door anekdotes. Hoofdschuddend en glimlachend wordt er teruggedacht aan mooie momenten die voor het eerst troost bieden. Voor mij zitten drie zussen die hun broer verloren hebben en die op de afscheidsplechtigheid herinneringen ophalen aan vervlogen tijden:

Onze grote broer, Walter, was ons rolmodel. We keken enorm naar hem op. Toen hij achttien was, had hij een hippe kuif zoals Elvis. Er waren meisjes op onze school van wie wij wisten dat ze een oogje op hem hadden. Wat vonden wij dat fantastisch, zo'n grote, stoere

broer. Hij speelde ook boogiewoogie op de piano en leerde ons rock-'n-rol in de veranda. Al die taferelen uit onze kind- en jeugdjaren blijven in onze hoofden opduiken. We kunnen blijven vertellen, maar het zal hem helaas niet terugbrengen. Het verdriet is immens en we missen hem hard, maar we koesteren ook de vele mooie herinneringen die we hebben.

Praktisch

In Vlaanderen en Brussel kan je voor vrijzinnig humanistische dienstverlening terecht in een huisvandeMens. Je kan gewoon binnenspringen of je telefoneert voor een afspraak. De adressen en contactgegevens van een huisvandeMens in je buurt vind je op de achterzijde van dit magazine of op www.deMens.nu. Vrijzinnig humanistische dienstverlening is kosteloos.

Ook onze studenten leven in het hier.nu.maals.

De Vrije Universiteit Brussel is
vrijzinnig humanistisch.

Ze zijn met hun toekomst bezig. Daarom hebben ze voor de Vrije Universiteit Brussel gekozen. Studeren doen ze hier en nu. Op twee groene campussen, in de hoofdstad van Vlaanderen, België en Europa. In kleinere groepen, met maximale persoonlijke begeleiding.

Hoe het er aan toegaat op onze campussen, in het hier.nu.maals? Wel, er heerst een gezellige en slimme drukte. Hoe kan het ook anders, met zowel koten, sport, toponderwijs en -onderzoek, eten, drinken en open geesten dicht bij elkaar?

Ben je straks student?

Ontdek alle kansen om de VUB te leren kennen op www.vub.ac.be

We zijn er ook op de SID-IN beurs in jouw provincie en we organiseren gedurende het hele voorjaar van 2014 infodagen op onze campussen Etterbeek, Jette en Kaai.

Vrije
Universiteit
Brussel